

GABRIELA ZAPOLSKA

MORÁLKA
PANÍ
DULSKÉ

Gabriela Zapolska
Morálka paní Dulské

Režie **Michal Przebinda**

Překlad **Jaroslav Simonides**
Scéna **Jiří Bina**
Kostýmy **Marta Roszkopfová**
Hudební spolupráce **Norbert Lichý**
Pohybová spolupráce **Josef Kotěšovský**
Dramaturgická spolupráce **Jana Píthartová**

Vedoucí obchodního oddělení **Tomáš Suchánek**
Inspice **Jarmila Paulerová**
Nápověda **Jiřina Čížková**
Světla **Jiří Kos**
Zvuk **Michal Císovský**
Garderoba **Jana Lhotská**
Vlášenky **Dana Zajíčková**
Rekvizity **Tereza Dubová**
Vedoucí výroby **Bedřich Losovský**
Jevištní mistr **Jaroslav Vrzal**
Propagační výtvarník **Jarda Horský**

Premiéra 26. dubna 2003

OSOBY:

ANDĚLA DULSKÁ, PANÍ DOMU ALENA SASÍNOVÁ-POLARCZYK

FELICIÁN DULSKÝ, JEJÍ MUŽ VÍTĚZSLAV KRYŠKE

MÁŠA, JEJICH STARŠÍ DCERA LUCIE ŽÁČKOVÁ

HELA, JEJICH MLADŠÍ DCERA NIKOLA BIRKLENOVÁ

ZBYŠEK, JEJICH SYN DANIEL ZAORAL

HANKA, JEJICH SLUŽKA MARKÉTA VIKTOROVÁ

TETA JULA ZDENA PRZEBINDOVÁ

TADRACHOVÁ, HANČINA KMOTRA KATEŘINA KREJČÍ

NÁJEMNICE MARCELA ČAPKOVÁ

CHLAPÍCI
MICHAL WEBER
PAVEL JOHANČÍK

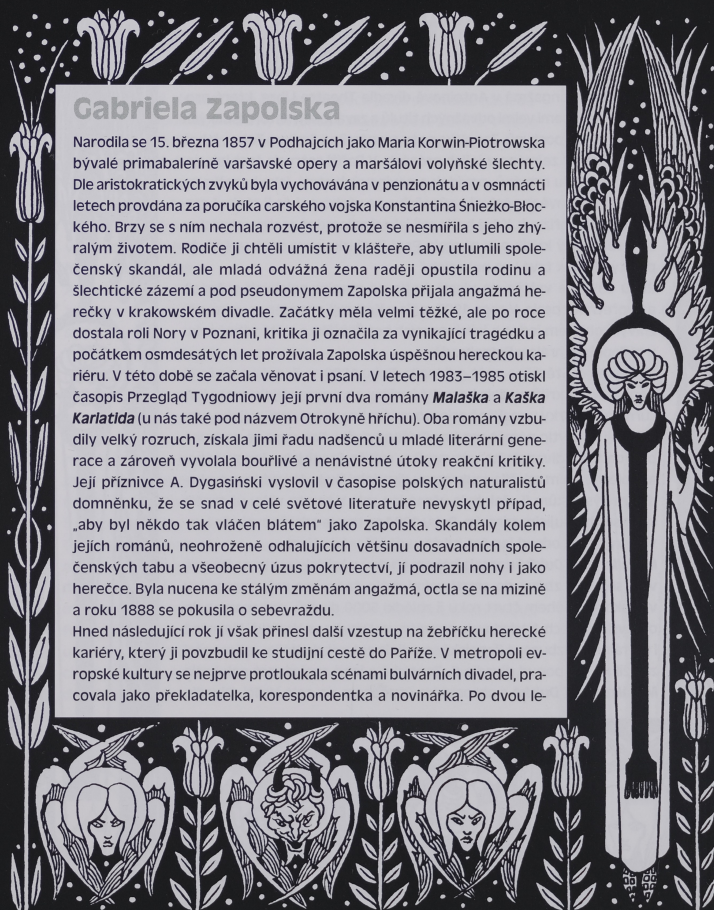

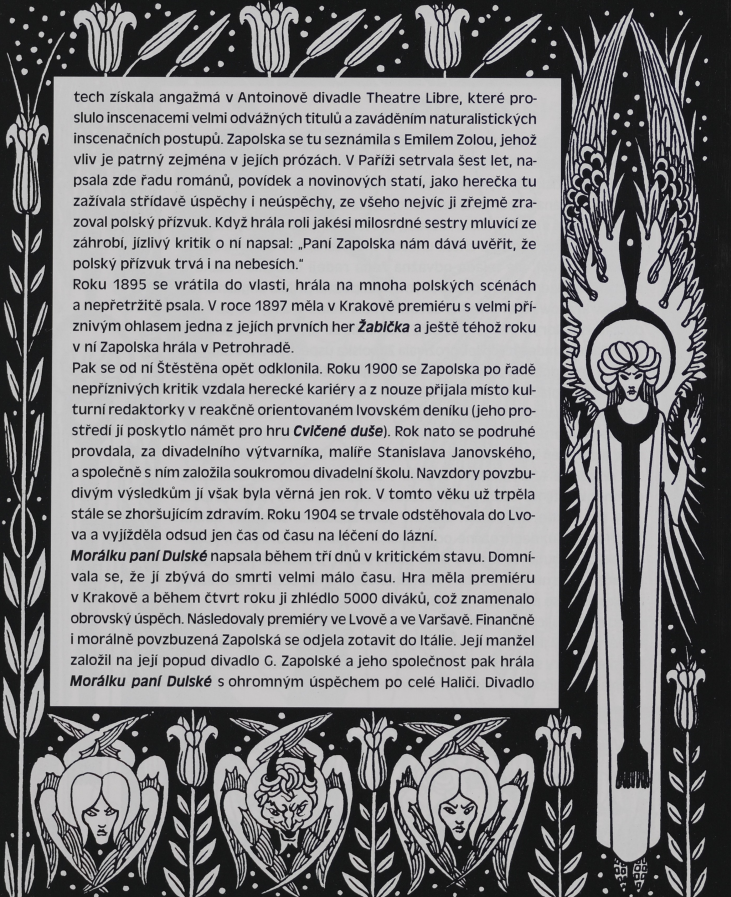

Gabriela Zapolska

Narodila se 15. března 1857 v Podhajcích jako Maria Korwin-Piotrowska bývalé primabalerině varšavské opery a maršálovi volyňské šlechty. Dle aristokratických zvyků byla vychovávána v penzionátu a v osmnácti letech provdána za poručíka carského vojska Konstantina Sniežko-Bločekého. Brzy se s ním nechala rozvést, protože se nesmířila s jeho zhyralým životem. Rodiče ji chtěli umístit v klášteře, aby utlumili společenský skandál, ale mladá odvážná žena raději opustila rodinu a šlechtické zázemí a pod pseudonymem Zapolska přijala angažmá herečky v krakowském divadle. Začátky měla velmi těžké, ale po roce dostala roli Nory v Poznani, kritika ji označila za vynikající tragédku a počátkem osmdesátých let prožívala Zapolska úspěšnou hereckou kariéru. V této době se začala věnovat i psaní. V letech 1883–1895 otiskl časopis *Przegląd Tygodniowy* její první dva romány **Malaška** a **Kaška Karlatida** (u nás také pod názvem *Otrokyňe hříchu*). Oba romány vzbudily velký rozruch, získala jimi řadu nadšenců i mladé literární generace a zároveň vyvolala bouřlivé a nenávislné útoky reakční kritiky. Její příznivce A. Dygasiński vyslovil v časopise polských naturalistů domněnku, že se snad v celé světové literatuře nevykytl případ, „aby byl někdo tak vláčen blátem“ jako Zapolska. Skandály kolem jejích románů, neohroženě odhalujících většinu dosavadních společenských tabu a všeobecný úzus pokrytectví, ji podrazil nohy i jako herečce. Byla nucena ke stálým změnám angažmá, octla se na mizině a roku 1888 se pokusila o sebevraždu.

Hned následující rok ji však přinesl další vzestup na žebříčku herecké kariéry, který ji povzbudil ke studijní cestě do Paříže. V metropoli evropské kultury se nejprve protloukala scénami bulvárních divadel, pracovala jako překladatelka, korespondentka a novinářka. Po dvou le-

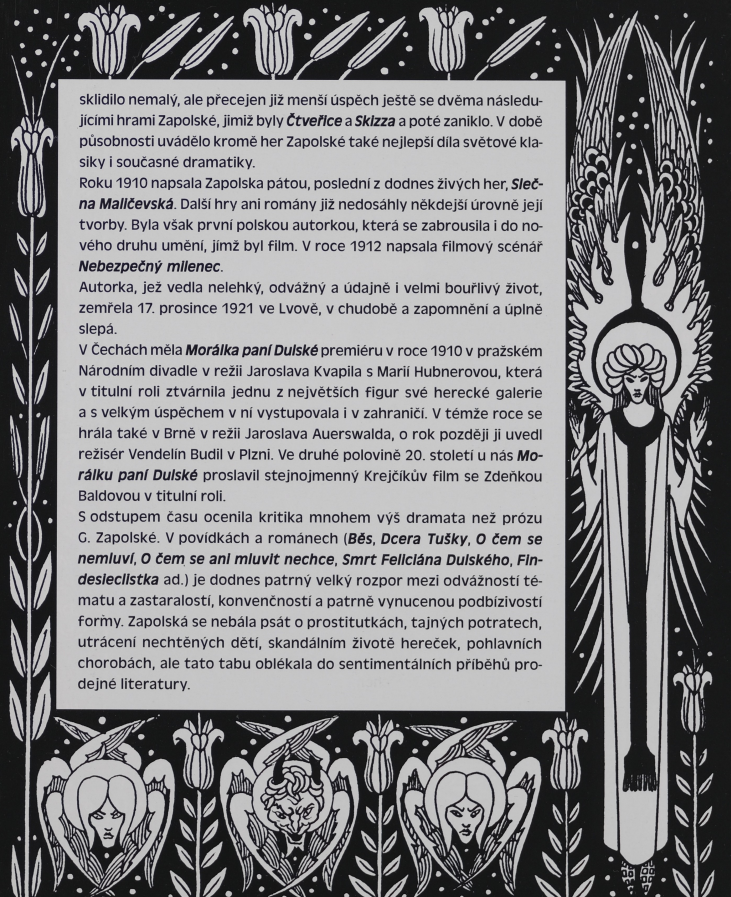

tech získala angažmá v Antoinově divadle Theatre Libre, které proslulo inscenacemi velmi odvážných titulů a zaváděním naturalistických inscenačních postupů. Zapolska se tu seznámila s Emilem Zolou, jehož vliv je patrný zejména v jejích prózách. V Paříži setrvala šest let, napsala zde řadu románů, povídek a novinových statí, jako herečka tu zažívala střídavě úspěchy i neúspěchy, ze všeho nejvíc ji zřejmě zrazoval polský přízvuk. Když hrála roli jakési milosrdné sestry mluvící ze záhrobie, jizlivý kritik o ní napsal: „Paní Zapolska nám dává uvěřit, že polský přízvuk trvá i na nebesích.“

Roku 1895 se vrátila do vlasti, hrála na mnoha polských scénách a nepřetržitě psala. V roce 1897 měla v Krakově premiéru s velmi příznivým ohlasem jedna z jejích prvních her **Žabička** a ještě téhož roku v ní Zapolska hrála v Petrohradě.

Pak se od ní štěstěna opět odklonila. Roku 1900 se Zapolska po řadě nepříznivých kritik vzdala herecké kariéry a z nouze přijala místo kulturní redaktorky v reakčně orientovaném lvovkém deníku (jeho prostředím ji poskytl námet pro hru **Cvičené duše**). Rok nato se podruhé provdala, za divadelního výtvarníka, malíře Stanislava Janovského, a společně s ním založila soukromou divadelní školu. Navzdory povzbudivým výsledkům ji však byla věrná jen rok. V tomto věku už trpěla stále se zhoršujícím zdravím. Roku 1904 se trvale odstěhovala do Lvova a vyjížděla odsud jen čas od času na léčení do lázní.

Morálku paní Dulské napsala během tří dnů v kritickém stavu. Domnívala se, že ji zbývá do smrti velmi málo času. Hra měla premiéru v Krakově a během čtvrt roku ji zhlédlo 5000 diváků, což znamenalo obrovský úspěch. Nasledovaly premiéry ve Lvově a ve Varšavě. Finančně i morálně povzbuzená Zapolská se odjela zotavit do Itálie. Její manžel založil na její popud divadlo G. Zapolské a jeho společnost pak hrála **Morálku paní Dulské** s ohromným úspěchem po celé Haliči. Divadlo

sklidilo nemalý, ale přece jen již menší úspěch ještě se dvěma následujícími hrami Zapolské, jimiž byly **Čtveřice** a **Skizza** a poté zaniklo. V době působnosti uvádělo kromě her Zapolské také nejlepší díla světové klasiky i současné dramatiky.

Roku 1910 napsala Zapolska pátou, poslední z dodnes živých her, **Slečna Maličevská**. Další hry ani romány již nedosáhly někdejší úrovně její tvorby. Byla však první polskou autorkou, která se zabrousila i do nového druhu umění, jímž byl film. V roce 1912 napsala filmový scénář **Nebezpečný milenec**.

Autorka, jež vedla nelehký, odvážný a údajně i velmi bouřlivý život, zemřela 17. prosince 1921 ve Lvově, v chudobě a zapomnění a úplně slepá.

V Čechách měla **Morálka paní Dulské** premiéru v roce 1910 v pražském Národním divadle v režii Jaroslava Kvapila s Marií Hubnerovou, která v titulní roli ztvárnila jednu z největších figur své herecké galerie a s velkým úspěchem v ní vystupovala i v zahraničí. V témže roce se hrála také v Brně v režii Jaroslava Auerswalda, o rok později ji uvedl režisér Vendelín Budil v Plzni. Ve druhé polovině 20. století u nás **Morálku paní Dulské** proslavil stejnojmenný Krejčíkův film se Zdenkou Baldovou v titulní roli.

S odstupem času ocenila kritika mnohem výš dramata než prózu G. Zapolské. V povídkách a románech (**Bés, Dcera Tušky, O čem se nemluví, O čem se ani mluvit nechce, Smrt Feliciána Dulského, Fin-des-leclistka** ad.) je dodnes patrný velký rozpor mezi odvážností tématu a zastaralostí, konvenčností a patrně vynucenou podobizností formy. Zapolská se nebála psát o prostitutkách, tajných potratech, utrácení nechtěných dětí, skandálním životě hereček, pohlavních chorobách, ale tato tabu oblékala do sentimentálních příběhů prodejně literatury.

Cakewalk

je společenský tanec severoamerického původu. Vznikl z folklórní hry černochů žijících v jižních státech USA. Počátkem dvacátého století začal pronikat do Evropy. Byl jedním z předchůdců foxtrotu, podobně jako onestep, toostep, charleston či swing. Má charakteristický synkopický rytmus.

Původní CHALK LINE WALK se stal populární kolem roku 1850 v oblasti jižních plantáží. Pochází z Floridy, odkud africko-američti otroci převzali jeho základní myšlenku (slavnostně pochodující páry) od Semiolských Indiánů. Charakteristické pohyby jako sklánění těla a sklápění rukou v záplesti byly mimo jiné prvkem odlišujícím jednotlivé kmeny afrických kaferských tanců. Minstrelská parodie (minstrel je potulný muzikant) BREAK-DOWN a WALK AROUND, později nazývaná CAKE-WALK, byla jedním z hlavních zdrojů CHALK LINE WALK. „Walkers“ (chodci), jak byli tanečníci označováni, chodili v řadě a balancovali s vědry vody na hlavách. Časem se tanec vyvinul do nadsazené parodie kreací v tanečních sálech vyšší, bílé společnosti. Jeho podstatou je promenáda párů, které vznešenou chůzí – velkými kroky a vysokým vykopáváním nohou, hlubokými úklo-nami, máváním hůlkou a smekáním klobouků napodobují vznešenou společnost. Někteří z lepších plantážníků o nedělích upekli dort, sezvali sousedy a uspořádali soutěž otroků. Za vítězství se rozdávaly různé ceny, původně to byl dort. Podle něj dostal tanec i svůj název: „That takes the cake“

(Ten bere dort). Později se ustálil název cakewalk. Do devadesátých let 19. století se stal cakewalk nejžhavější taneční novinkou a v roce 1892 se konala první cakewalková soutěž v New Yorku. Tyto soutěže se postupně rozšířily i do dalších měst a narostly do velkých rozměrů, jako například NATIONAL CAKEWALK JUBILEE v New York City, kde vítězové získávali zlaté pásky a diamantové prsteny. Tance probíhaly obvykle od jedné hodiny večerní až do páté hodiny ránní. Cakewalk byl prvním americkým tancem, který převzala bílá společnost od černé, a také prvním lidovým tancem přeneseným do tanečních sálů. Byl předvojem dalších afro-amerických tanců, které v budoucnu vstoupily do bílé společnosti. V Irsku se cakewalková tradice projevila zvykem podávat dort nejlepšímu tanečníkovi o nedělích sešlostech, a to i v nutnějších rodinách. „Ačkoli se nedělní jídlo zřídka dostalo za obvyklou hranici mléka a brambor ze zbytku týdne, několik málo půlpenzí se pokaždé ušetřilo na zaplacení zábavy, kterou nedělní dort poskytoval. Tento dort umístěný v kuchyni je znamením zábavy a stane se odměnou talentu; někdy je získán nejlepším tanečníkem, někdy největším šprýmařem společnosti.“ (z knihy paní LULLY) Princip cakewalku je využit v mezíhrách naší inscenace a je vlastně i jejím heslem: „Vyhrává ten, kdo nejlépe tančí – ten, kdo v tom umí nejlépe chodit – ten, kdo to nejlíp skoullí.“

Přeložila Hana Foltová

Text na záložce k prvnímu českému knižnímu vydání románu Běs

Všem našim milým čtenářům. Kterí s takovým zájmem sledují hodnotné a krásné romány Gabriely Zapolské, oznamujeme, že jako poslední kniha naší quadriologie „Žena mučednice“ vyjde nový skvostný román G. Zapolské OTROKYNĚ HŘICHU.

Hrozná tragédie venkovského děvčete, jež přišlo do města do služby a pro své krásné tělo stane se obětí, otrokyní hřichu, až zničeno mravně i tělesně mužem, je utlačeno k smrti jako dobytče. V této knize bolesti a smutku, v této přísné obžalobě muže, co svůdce a vykořisťovatele ženské krásy tělesné, dosáhla Zapolská výše nejslavnějších naturalistů v literatuře, Goncourta a Zoly... Není pochyby, že tato hluboká kniha soucitu a lásky najde zvláštní oblibu u žen, jejichž soucitné srdce dovede obsáhnouti celou tragédii ubohé Kašky – otrokyně hřichu.

Milá čtenářko a čtenáři! Jestliže se ti tato kniha líbila, prosíme tě, doporuči ji svým známým.

„Pokud jde o komedii, zaráží mě vždycky u Zapolské jistý rozpor mezi tím, co říká její nadání a neomylný pozorovací talent, a tím, co chtěla říci autorka sama. Mýšlení Zapolské tkvělo v dosti těsných konvenčních doby, její talent však vybíhal přes jejích hranice. To, co říká hra je neomylné; to, co se snaží říci autorka, bývá často matné a archaické.“

Tadeusz Boy-Żeleński

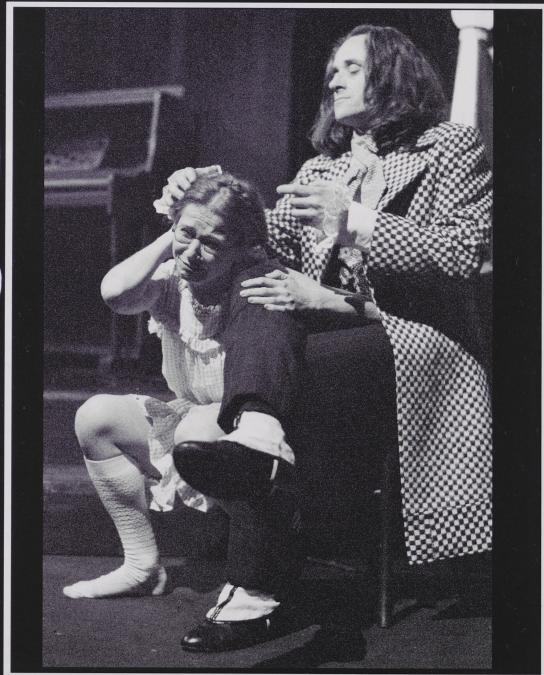
„Sledujeme-li tvorbu Gabriely Zapolské, nemůžeme se ubránit dojmu, že její díla vznikala v ovzduší horečného podněcení a napětí. Boj Zapolské s její vlastní společenskou vrstvou, již se zřekla, a celá její literární tvorba vůbec, byly spíše záležitostí autorčina citu než jejího intelektu. Těžko bychom v nich hledali chladnou rozvahu. A je zajímavé, že právě to, co tvořila impulsivně, spontánně, má v jejím díle trvalou hodnotu...“

Literární historikové, hodnotící a přehodnocující dnes dílo Zapolské, vytýkají jí často, že nesla na kořen jevů, které líčila, a že se spokojovala jen jejich naturalistickým zobrazením. Takový názor ovšem trochu připomíná člověka, který vytýká zdravotní sestře, že mu sice zhotovila dokonalý rentgenový snímek, ale že neudělala hned také diagnózu a že ji ponechává na lékaři. Gabriela Zapolská nebyla diagnostikem, neanalysovala měšťáckou společnost, ale demaskovala ji.“

Jaroslav Langer

„Ve svých románech ani ve svých hrách nenašla Zapolská východiska z bahna společnosti, kterou popisuje, neviděla cestu, která by poskytovala lepší budoucnost. Ovšem její nemilosrdné, takřka surové demaskování kalu a špíny měšťáckého života, její vášnivý zápal, s jakým líčí všechno zlé a zkažené... mistrovství ve vykreslení především ženských hrdinek... dodnes neztratily svůj hluboký umelecký účín.“

Mojmíra Janišová

Z deníku dívky nikoli nepodobné Hele

14. dubna. – Opravdu je to strašné. Stydím se to napsat, ale musím. Deník musí být pravdivý, jinak nemá ceny. Až budu stará, budu v něm čítat. Můj bože, budu starou pannou, to je smutná vyhlídka. Nevdám se. Ne. Všechno je pro mne skončeno. Ach, jak je to hrozné! Jak hrozné! Začínám svůj deník právě tou příhodou. Zítra vyličím, co se stalo, dnes nemám času a kromě toho mám jen kapku petroleje v lampě. A pak se mi zdá, že maminka nespí...

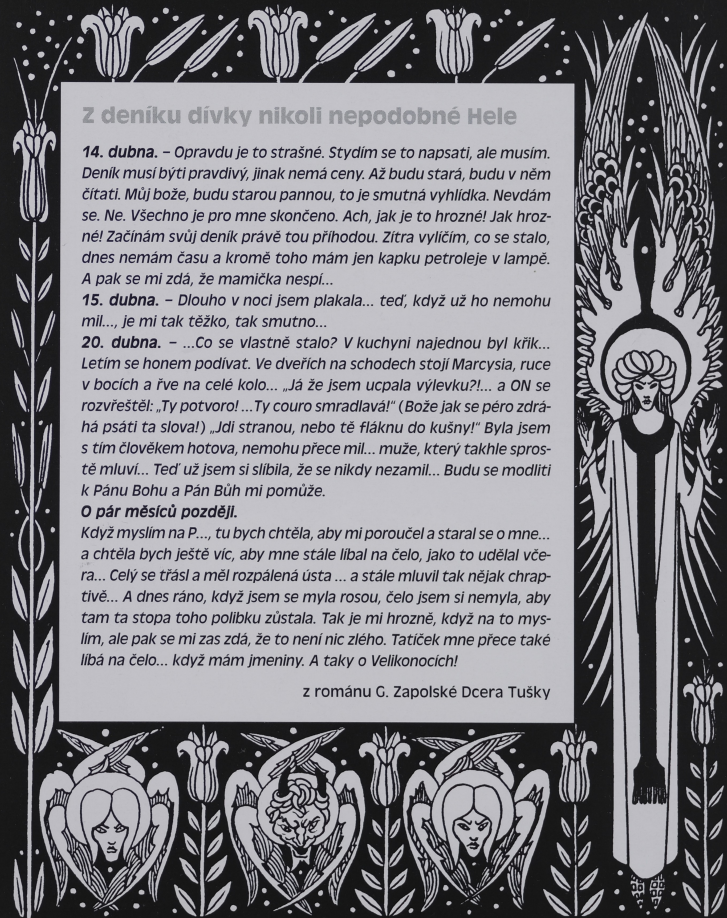
15. dubna. – Dlouho v noci jsem plakala... teď, když už ho nemohu mil..., je mi tak těžko, tak smutno...

20. dubna. – ...Co se vlastně stalo? V kuchyni najednou byl křik... Letím se honem podívat. Ve dveřích na schodech stojí Marcysia, ruce v bocích a řve na celé kolo... „Já že jsem ucpala výlevku?!... a ON se rozvrěstl: „Ty potvoro! ...Ty couro smradlavá!“ (Bože jak se péro zdráhá psát ta slova!) „Jdi stranou, nebo tě fláknu do kušny!“ Byla jsem s tím člověkem hotova, nemohu přece mil... muže, který takhle sprostě mluví... Ted' už jsem si slíbila, že se nikdy nezamil... Budu se modliti k Pánu Bohu a Pán Bůh mi pomůže.

O pár měsíců později.

Když myslím na P..., tu bych chtěla, aby mi poroučel a stal se o mne... a chtěla bych ještě víc, aby mne stále líbal na čelo, jako to udělal včera... Celý se trásl a měl rozpálená ústa ... a stále mluvil tak nějak chraptivě... A dnes ráno, když jsem se myla rosou, čelo jsem si nemyla, aby tam ta stopa toho polibku zůstala. Tak je mi hrozné, když na to myslím, ale pak se mi zas zdá, že to není nic zlého. Tatiček mne přece také líbá na čelo... když mám jmeniny. A taky o Velikonocích!

z románu G. Zapolské Dcera Tušky

Program vydala

Divadelní společnost

Petra Bezruče, s. r. o.

k šesté premiéře

sezony 2002–2003.

Práva k provozování díla

zastupuje Dilia Praha.

Textovou část připravila

Jana Pithartová.

Foto Radovan Šťastný.

Grafický návrh Marta Roszkopfová.

DTP Marian Siedlaczek.

Vytiskl PROprint, s. r. o., Český Těšín.

Divadlo Petra Bezruče

provozuje Divadelní společnost

Petra Bezruče.

Ředitel: Jiří Krejčí.

Umělecký šéf:

Janusz Klimsza.

Zřizovatelem

Divadla

Petra Bezruče

je Magistrát

města Ostravy.

www.bezrucic.cz

